

HANNA KUROWSKA

Instytut Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego

Szpital Garnizonowy w Zielonej Górze (1946–1948)

ABSTRACT

The hospital was initially formed in the summer of 1944 in Zamość as the 14th Mobile Field Hospital of the 3rd Polish Army. In November 1944, it was incorporated into the 1st AWP and renamed as the 38th Field Evacuation Hospital. At the beginning of 1945 the unit joined the war effort and was moved to Bydgoszcz, then Chełmno. In September 1945, it was transformed into a Garrison Hospital, and in May 1946 was moved to Zielona Góra. In July 1946, an Officers' Holiday Home was also established in the city. The hospital was decommissioned in the spring of 1948, and a Military Holiday Home was established in its place, which was disbanded in November 1948.

Na terenie obecnego województwa lubuskiego w okresie powojennym działały trzy szpitale garnizonowe: w Gorzowie Wielkopolskim, Zielonej Górze i Iłowej, który został translokowany w 1946 r. do Żar. Dwa pierwsze zostały dość szybko rozwiązane, pozostał tylko jeden, przemianowany ostatecznie w 105 Kresowy Szpital Wojskowy w Żarach. Żarski szpital doczekał się wielu opracowań i monografii¹, dwa pozostałe są tylko wspomniane na marginesie historii służby zdrowia w obu miastach². Niniejszy artykuł ma

¹ Zbigniew Kopociński, Krzysztof Kopociński i Czesław Jeśman, *105 Szpital Wojskowy w Żarach. Duma Ziemi Lubuskiej* (Żary: Uniwersytet Medyczny w Łodzi, 2014); Z. Kopociński, K. Kopociński i Jeśman, *Lekarze Szpitala Wojskowego w Żarach* (Żary: Uniwersytet Medyczny w Łodzi, 2014).

² W *Pionierach. Czasopiśmie społeczno-historycznym* z 1997 r. swoje wspomnienia opublikowała pracownica szpitala wojskowego w Chełmnie, a później Zielonej Górze, Helena Maria Wierzbińska, „Lata pracy i nauki”, *Pionierzy. Czasopismo społeczno-historyczne* nr 4 (1997): 8–9. Wcześniej wspomnienia te zamieścił Henryk Ankiewicz w publikacji

na celu wypełnienie luki oraz sprostowanie błędnych informacji na temat szpitala wojskowego stacjonującego w latach 1946–1948 w Zielonej Górze. Przedstawia losy zielonogórskiego szpitala, jego lekarzy oraz zaplecza materialnego. Choć granice czasowe w tytule artykułu są zawężone do trzech lat, to jednak niezbędne było omówienie losów szpitala od momentu jego sformowania w 1944 r. jako 14 Ruchomego Szpitala Polowego i przeformowanego w Polowy Szpital Ewakuacyjny nr 38 (dalej: PSzE nr 38). Artykuł powstał głównie na podstawie dokumentów zgromadzonych w Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego.

Powstanie szpitala

Początek zielonogórskiego szpitala wiąże się z ruchomym szpitalem polowym sformowanym w Zamościu. Wraz z organizowaniem Wojska Polskiego na terenach polskich zajmowanych przez ZSRS utworzono także Departament Służby Zdrowia. Personel lekarski i pomocniczy był niezbędny na szlaku bojowym, ale bardzo odczuwano jego niedostatek. Kosztem ludności cywilnej mobilizowano lekarzy, by nieśli pomoc walczącym żołnierzom, ale często nie mieli niezbędnego przeszkolenia wojskowego. Braki wśród lekarzy i pozostałego personelu medycznego wypełniano personelem kierowanym z Armii Czerwonej³. W październiku 1944 r. zaczęto formowanie 3 Armii Wojska Polskiego (dalej: AWP) pod dowództwem gen. Karola Świerczewskiego, jednak już po kilku tygodniach doszło do jej rozformowania, a powstałe oddziały wcielono do pozostałych dwóch armii.

W takich właśnie okolicznościach doszło do sformowania 14 Ruchomego Szpitala Polowego 3 AWP 20 sierpnia 1944 r. rozkazem nr 8 Naczelnego Dowództwa WP. Szefem szpitala na 200 łóżek został początkowo

Przechadzki zielonogórskie (Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe, 1992) na stronie 107. Pamięć ludzka jest ulotna, stąd też są tam niedokładne dane, np. że szpital został zdemobilizowany w 1947 r., czy dr Lehman wymieniany jest jako lekarz powiatowy. Jednak przez lata była to jedyna informacja o zielonogórskim szpitalu wojskowym. Inne niewielkie wzmianki o szpitalach na terenie dzisiejszego woj. lubuskiego znajdują się w: Wojciech Strzyżewski, red., *Historia Zielonej Góry*, t. 2, *Dzieje miasta w XIX i XX wieku* (Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2012), 403; Tadeusz Dzwonkowski, Robert Skobelski i Hieronim Szczegółła, *Szpital Wojewódzki im. Karola Marcinkowskiego w Zielonej Górze (1945–2015)* (Zielona Góra: Pro Libris, 2015), 55; czy też: Dariusz A. Rymar, *Gorzów Wielkopolski w latach 1945–1998. Przemiany społeczno-polityczne* (Szczecin–Gorzów Wlkp.: Wyd. „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, 2005), 55.

³ Stefan Wojtkowiak et al., *Zarys dziejów wojskowej służby zdrowia* (Warszawa: Wyd. MON, 1974), 404–405; Marek Dutkiewicz, „Medycyna wojskowa”, w *Dzieje medycyny w Polsce*, t. 3, *Lata 1944–1989*, red. Wojciech Noszczyk (Warszawa: Wyd. Lekarskie PZWL, 2016), 141.

mjr Kamil Warman, a rozkazem z 10 października 1944 r. chirurg kpt. Jerzy Jentys⁴, który przybył 27 października. W październiku skierowano do 14 Szpitala Stefana Matuszewskiego (p.o. starszy ordynator), mgr Ryszarda Zawadzkiego (p.o. pomocnik kierownika apteki), Rosjanę por. Marię Chomutnik (p.o. ordynator chirurg), szer. Danutę Małkuszewską (starsza siostra) i w styczniu 1945 r. por. Janusza Gorzelniaskiego (lekarz dentysta). 16 listopada 1944 r. szpital został włączony do 1 AWP i przemianowany na PSzE nr 38, z dawną obsadą personalną podlegał Szefowi 8 Frontowego Punktu Ewakuacyjnego. Zgodnie ze swoją specjalizacją „przyjmował wszystkich rannych w miękkie tkanki podudzia i biodra oraz oparzonych i odmrożonych”⁵.

Wojskowy Szpital Ewakuacyjny nr 38 wyruszył z Zamościa 8 stycznia 1945 r. i przeniósł się głównie liniami kolejowymi przez Lublin, Radom, Otwock do Bydgoszczy. Zabezpieczał medycznie żołnierzy podczas krwawych walk na 2 Froncie Białoruskim (do 10 lutego), lekarze mieli więc bardzo dużo pracy przy rannych. Szpital nieustannie borykał się z deficytem

⁴ Jerzy Jentys (ur. 6 V 1900 w Lublinie – zm. 1 I 1960) – pochodził z rodziny inteligenckiej, w latach 1911–1918 uczęszczał do Gimnazjum Humanistycznego im. Stanisława Staszica w Lublinie. Maturę zdał dopiero w 1921 r., wcześniej bowiem wziął udział w walkach o wschodnią granicę RP. W 1921 r. wstąpił na Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego. Dyplom lekarski uzyskał pod koniec 1928 r. W maju 1930 r. rozpoczął 6-tygodniowy kurs oficerów sanitarnych w Centrum Wyszczolenia Sanitarnego w Warszawie. Do 1939 r. pracował w sześciu śląskich szpitalach. W Katowicach zrobił specjalizację w zakresie chirurgii i od końca 1936 r. był dyrektorem i prymariuszem oddziału chirurgicznego Szpitala św. Juliusza w Rybniku. 27 VIII 1939 r. został zmobilizowany i brał udział w wojnie obronnej, pełniąc obowiązki komendanta Samodzielnego Zespołu Chirurgicznego nr 52 przy Kadrze Zapasowej Szpitala Okręgowego nr 5. Brał z nim udział w walkach na odcinku Kraków, Lwów, Brody. 11 września został ranny pod Ruszowem, tydzień później dostał się do niewoli i do 15 XII 1939 r. był jeńcem wojennym, pracując na chirurgii w Centralnym Szpitalu WP w Zamościu. Po zwolnieniu z powodu złego stanu zdrowia został szefem oddziału chirurgicznego Szpitala Polskiego Czerwonego Krzyża (dalej: PCK) w Lublinie, a 1 X 1941 r. dyrektorem i szefem oddziału chirurgicznego w Szpitalu Powiatowym w Łukowie. Zaangażowany był także w pomoc członkom państwa podziemnego. Od grudnia 1942 r. do października 1944 r. był dyrektorem i szefem oddziału chirurgicznego Szpitala Powiatowego w Szczepieszynie. 5 X 1944 r. został ponownie zmobilizowany w Zamościu i 10 października mianowano go komendantem 14 Ruchomego Szpitala Polowego 3 AWP. 22 XII 1944 r. został awansowany na mjr., a 1 I 1947 r. ppłk. Po przeniesieniu do rezerwy 20 XI 1948 r. rozpoczął pracę jako dyrektor Szpitala Powiatowego w Strzelnie w woj. poznańskim. W połowie 1953 r. został ordynatorem oddziału chirurgicznego i ginekologiczno-położniczego w Szpitalu Powiatowym im. J. Bierkowskiego w Wyrzysku pod Nakłem i tam mieszkał do śmierci. Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego (dalej: CAW-WBH), Kolekcja Teczek Akt Personalnych (dalej: TAP), sygn. 1053/64/5, Jentys Jerzy, Życiorys, b.m., 3 XII 1947 r., 14–15; Zeszyt ewidencyjny, 2–3.

⁵ CAW-WBH, Polowy Szpital Ewakuacyjny nr 38 (Szpitale Garnizonowe Chełmno i Zielona Góra) (dalej: PSzE nr 38), sygn. III-566.19, Specjalizacja Szpitali Fr. P. Ew. Nr 8 rozmieszczonych w Bydgoszczy, b.m., [czerwiec 1945 r.], 171.

wykwalfikowanego personelu, a problem pogłębiały także takie sytuacje jak pozostawienie na miejscu postoju żołnierzy (np. dwóch pielęgniarek bez dokumentów), czy ucieczki szeregowych żołnierzy⁶. Niebezpieczne zdarzenie miało miejsce 27 lutego 1945 r., kiedy to budynki czasowo zajęte przez szpital zostały zniszczone przez 15 bomb lotniczych, a śmierć poniosły dwie osoby cywilne, kilka zostało rannych⁷.

Pobyt w Bydgoszczy

Na początku marca PSzE nr 38 z etatem na 200 łóżek zajął cały blok (pomieszczenia i sprzęt) Szpitala Miejskiego na Bielawkach w Bydgoszczy przy ul. Marii Curie-Skłodowskiej (mieścił 600 łóżek), co znacząco ograniczyło jego działania na rzecz ludności cywilnej⁸. Początkowo w części szpitala zajętej przez wojsko przebywało jeszcze kilku cywilów i żołnierzy Armii Czerwonej, ale ci ostatni zostali wkrótce przeniesieni lub zwolnieni do swoich jednostek. Szpital ulokowano na zapleczu działań wojennych, a chorych zwożono z frontu pociągami lub ciężarówkami. Liczba pacjentów w szpitalu już w końcu marca sięgnęła ponad 300, co skutkowało przeciążeniem pracą całego personelu. W związku z tym 6 kwietnia 1945 r. etat został zwiększony do 500 łóżek (w maju liczba chorych wynosiła ponad 700). Zwiększeniu uległa także liczba personelu ze 105 do 186 osób, ale brakowało przede wszystkim lekarzy. Do fizycznych prac najmowano więźniów z Obozu Pracy w Łęgnowie (filia Centralnego Obozu Pracy dla Niemców). Szpital miał jeden samochód, ale brakowało paliwa, zgłaszano także zapotrzebowanie na bieliznę. Komendant określał sytuację w tym zakresie jako krytyczną⁹. Pościel oraz piżamy dla chorych żołnierzy zostały „pożyczone” od szpitala miejskiego, ale wskutek zużycia nie zostały zwrócone. Także warunki panujące na miejscu były niedostateczne, budynek wymagał częściowego remontu, brakowało m.in. ciepłej wody.

⁶ W końcu 1944 r. tylko w 2 AWP brakowało 53 lekarzy, a służyło 180, w tym 130 to Polacy. Wojtkowiak et al., *Zarys*, 406. Braki w wojskowej służbie zdrowia były długotrwałe, jesienią 1946 r. wakat miało 219 stanowisk w służbie zdrowia, w 1949 r. nadal wakowało 17% stanowisk w wojsku, a tylko 16% z nich zajmowali zawodowi oficerowie służby zdrowia WP. Dutkiewicz, *Medycyna wojskowa*, 141–142.

⁷ CAW-WBH, PSzE nr 38, sygn. III-566.28, Meldunek Komendanta 38 Szpitala Ewakuacyjnego, b.m., 28 II 1945 r., 1–2.

⁸ Dziś to Szpital Uniwersytecki nr 1 im. dr. Antoniego Jurasza. Armia przejęła także szpitalnych rzemieślników; *ibid.*, Pismo Komendanta 38 Szpitala Ewakuacyjnego do Komendanta Polowego Punktu Ewakuacyjnego Nr 40, b.m., [marzec 1945 r.], b.p. Zob. korespondencja z marca–maja 1945 r. między komendantem oddziału wojskowego a dyrekcją szpitala: *ibid.*, sygn. III-566.3, 66–83.

⁹ *Ibid.*, sygn. III-566.28, Pismo Komendanta 38 Szpitala Ewakuacyjnego do Szefa 8 Frontowego Punktu Ewakuacyjnego, Bydgoszcz, 26 III 1945 r., 18.

W czasie pobytu w Bydgoszczy na 16 etatów lekarskich obsadzona została tylko połowa. Obsadę lekarską szpitala w czerwcu 1945 r. stanowili: mjr Jentys, kpt. Alfons Prus (szef oddziału zakaźnego i ogólnego, następnie zastępca komendanta ds. leczniczych do czerwca 1946 r.), ginekolog por. Andrzej Kawecki (ordynator oddziału chirurgicznego do lipca 1945 r.), chirurg por. Matuszewski (ordynator oddziału I), od kwietnia 1945 r. chirurg por. Chomutnik (szef oddziału I), od końca kwietnia 1945 r. b/st. Józef Kretowicz (ordynator oddziału chirurgicznego I), chirurg b/st. Marian Sternal (ordynator oddziału chirurgicznego II)¹⁰, ppor. Bronisław Kiciński (starszy instruktor gimnastyki leczniczej), Leonard Tałanda (felczer, instruktor gimnastyki leczniczej), lekarz dentysta por. Janusz Gorzelniński oraz szef apteki ppor. Zawadzki¹¹.

Żołnierze zajmowali pomieszczenia bydgoskiego szpitala do końca lipca 1945 r., następnie szpital przeniesiono do Chełmna. Przed wyjazdem, 1 sierpnia dowództwo zawarło umowę z Zarządem Miejskim w Bydgoszczy na bezpłatne wypożyczenie sprzętów ze szpitala miejskiego (m.in. łóżka, stoliki, stoły i krzesła, naczynia kuchenne) na okres trzech miesięcy. Sprzęt został zabrany do Chełmna, w październiku jego część zwrócono, a termin umowy przedłużano, w końcu miasto zażądało zwrotu pozostałego wyposażenia. Komendant Jentys zatrzymał go, gdyż był niezbędny do funkcjonowania szpitala, ale obiecał jego stopniowy zwrot¹².

Organizacja terytorialna Wojska Polskiego w 1945 roku

Kiedy szpital przeniesiono do Chełmna, wprowadzono w kraju nowy podział terytorialny WP w związku z przechodzeniem armii w tryb pokojowy i stopniowej demobilizacji¹³. 22 sierpnia 1945 r. Naczelne Dowództwo podzieliło terytorium państwa w nowych granicach na siedem okręgów wojskowych.

¹⁰ Doktor Sternal (nazwisko zapisywano także w wersji: Szternal) był do maja 1945 r. równocześnie kierownikiem gabinetu gimnastyki leczniczej, na pracę w którym nie miał czasu, stąd prośba komendanta o zwolnienie go z tego obowiązku i przysłanie odpowiedniego lekarza.

¹¹ CAW-WBH, PSzE nr 38, sygn. III-566.28, Wykaz oficerów 38 Wojskowego Szpitala Ewakuacyjnego /załoga/, b.m., 13 VI 1945 r., 144. Aptekarza Zawadzkiego ubranego w polski mundur spotkała w Bydgoszczy nieprzyjemna sytuacja, pod koniec marca 1945 r. został napadnięty przez żołnierzy Armii Czerwonej i obrabowany. Ibid., Meldunek o nadzwyczajnym wypadku, [Bydgoszcz, 28 III 1945 r.], 34.

¹² CAW-WBH, Zespół Akt Departamentu Służby Zdrowia MON 1945–1949 (dalej: DSZ MON), sygn. IV.503.7.75, Wyjaśnienie Kwatermistrza Szpitala Garnizonowego w Chełmnie, Poznań, 6 II 1946 r., 49; Umowa między gminą miasta Bydgoszczy a Szpitalem Ewakuacyjnym nr 38, Bydgoszcz, 1 VIII 1945 r., 13.

¹³ Demobilizacja personalna trwała do jesieni 1947 r., stan liczebny WP zmniejszył się z ok. 380 tys. we wrześniu 1945 r. do 140 tys. żołnierzy w połowie 1947 r. Witold Jarno, *Terytorialne władze wojskowe w Polsce w latach 1945–1949. Organizacja i działalność okręgów wojskowych* (Łódź: Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, 2011), 61, 63.

Przy każdym Dowództwie Okręgu Wojskowego (dalej: DOW) działał wydział służby zdrowia podlegający bezpośrednio dowódcy, a od kwietnia 1946 r. kwartmistrzowi¹⁴. Kwestie ochrony zdrowia żołnierzy nadal były istotne, choć zmienił się zakres działań, nie leczono już żołnierzy przywiezionych z pola walki, raczej stawiano na profilaktykę i zwalczano epidemie. Rzadziej operowano ofiary nieszczęśliwych wypadków, postrzałów czy wybuchów niewypałów lub min pozostałych po wojnie. Szpitale polowe zostały rozformowane, a niewielką część pozostawiono jako szpitale garnizonowe¹⁵. Jesienią 1945 r. funkcjonowało w WP 20 szpitali garnizonowych, na początku 1947 r. liczba ta zmalała do 17, a dwa lata później do zaledwie siedmiu¹⁶.

W skład Okręgu Wojskowego (dalej: OW) Poznań przemianowanego 15 listopada 1945 r. na OW III w końcu 1945 r. wchodziły następujące szpitale wojskowe: Szpital Okręgowy nr 5 (od 1946 r. nr 3) w Poznaniu (500 łóżek) i sześć szpitali garnizonowych: w Toruniu (100 łóżek), Bydgoszczy (290 łóżek), Chełmnie (100 łóżek), Kaliszu (85 łóżek), Gorzowie (185 łóżek, ewakuowany w styczniu 1946 r. do Przemyśla¹⁷) i Inowrocławiu (200 łóżek, zlikwidowany na początku 1946 r.) o łącznej liczbie 1450 łóżek. Szpitale wojskowe, wraz z poprawą stanu epidemiologicznego i zdrowotnego żołnierzy, były rozformowywane. Szpitale Garnizonowe w Bydgoszczy i Toruniu zmieniły podporządkowanie w październiku 1946 r. z DOW III do DOW II, bowiem reforma administracyjna kraju wymusiła zmiany w zasięgu terytorialnym okręgów wojskowych. Tym samym w końcu roku OW III miał trzy szpitale: okręgowy w Poznaniu i dwa garnizonowe w Zielonej Górze i Kaliszu (rozformowany w końcu 1947 r.). Miały łącznie 800 łóżek, w tym połowa była zajęta¹⁸. W połowie 1947 r. w okręgu pracowało 88 lekarzy, 121 siostr, 29 instruktorów sanitarnych i 126 sanitariuszy, a w końcu tego roku 90 lekarzy, 118 siostr, 30 instruktorów sanitarnych i 131 sanitariuszy¹⁹.

¹⁴ W 1945 r. rozformowano ponad 50 różnego rodzaju szpitali i ponad 50 innych instytucji wojskowej służby zdrowia. Ibid., 211; Kazimierz Frontczak, „Formowanie i rozwój wojskowej administracji terenowej w warunkach przechodzenia Polskich Sił Zbrojnych na stopę pokojową”, *Przegląd Historyczny* 60, nr 3 (1969): 486. Zob. Wojtkowiak et al., *Zarys*, 497.

¹⁵ Jarno, „Organizacja i działalność wojskowej służby zdrowia i weterynaryjnej w Łódzkim Okręgu Wojskowym w latach 1945–1946”, *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne* 14 (2013): 188.

¹⁶ Jarno, *Terytorialne władze*, 212, 215, 216.

¹⁷ W 1951 r. przemianowany został na 104 Wojskowy Szpital Garnizonowy i po wielu zmianach ostatecznie zlikwidowany w 2011 r.

¹⁸ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.101, Wykaz obciążenia szpitali wg stanu na dz. 31 grudnia 1946 r., Poznań, 1 I 1947 r., 54.

¹⁹ Szpitale wojskowe miały problemy z zatrudnieniem personelu średniego ze względu na niskie uposażenie. Ibid., Sprawozdanie sanitarno-statystyczne jednostek wojskowych za II kwartał 1947 r., Poznań, 14 VII 1947 r., 1137; sygn. IV.503.7.52, Sprawozdanie sanitarno-statystyczne jednostek wojskowych za IV-ty kwartał 1947 r., Poznań, 14 I 1948 r., 110.

W 1949 r. dokonano kolejnej reorganizacji Wojska Polskiego i rozkazem MON nr 035/Org. z dnia 3 marca 1949 r. rozformowano OW III (zmniejszono liczbę okręgów do czterech), a większość jego jednostek wojskowych wcielono do Śląskiego Okręgu Wojskowego.

Szpital Garnizonowy w Chełmnie

Dopiero 13 sierpnia PSzE nr 38 przybył do Chełmna, opóźnienie spowodowały znaczne opady deszczu, które uczyniły drogi trudnymi do przebycia, a w transporcie uszkodzeniu uległa część sprzętu. Szpital zajął tymczasowo część budynków należących do Domu Zakonnego Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny w Chełmnie przy ul. Łożyńskiego²⁰. Żołnierze rozwinęli w ciągu tygodnia 50 łóżek, salę operacyjną, opatrunkową i częściowo poliklinikę (przychodnię przyszpitalną). Część pomieszczeń wymagała kapitalnego remontu²¹. 25 sierpnia szpital miał już 83 łóżka z kompletnym wyposażeniem, poliklinikę uruchomiono trzy dni później, ale brakowało aparatu rentgenowskiego²².

Szpital, zmieniając miejsce stacjonowania, zmienił 3 września 1945 r. także podporządkowanie z Pomorskiego DOW do Poznańskiego DOW, a trzy dni później rozkazem nr 0233/org został przeformowany na Szpital Garnizonowy w Chełmnie z etatem nr 21/25 (44 etaty wojskowe i 30 pracowników kontraktowych)²³. Miał dwa oddziały: ogólny i zakaźny oraz chirurgiczny, a także pracownię rentgenowską, laboratorium i ambulatorium. Zajmował trzypiętrowy gmach korytarzowy z 66 izbami, który, jak wspomniano, był nieodpowiedni dla szpitala²⁴. W grudniu szpital przeniesiono do opuszczonego przez Armię Czerwoną budynku należącego także do sióstr misjonarek przy ul. Parkowej 3. Na parterze umieszczono oddział wewnętrzny, na pierwszym piętrze oddział chirurgiczny, a na poddaszu oddział ozdrowieńców wenerycznych i oddział zakaźny. W dawnym budynku pozostała poliklinika. Szpital miał 75 łóżek, nie miał własnej pralni, bieli-

²⁰ CAW-WBH, Szpital Garnizonowy w Zielonej Górze (dalej: SzG ZG), 39/53/1774, Pisma i umowy zawarte między siostrami a szpitalem, b.m., b.d., 145, 169–171.

²¹ CAW-WBH, PSzE nr 38, sygn. III-566.28, Meldunek Komendanta 38 Szpitala Ewakuacyjnego, b.m., 20 VIII 1945 r., 235.

²² Ibid., Pismo Komendanta 38 Szpitala Ewakuacyjnego do Szefa 8 Frontowego Punktu Ewakuacyjnego, b.m., 25 VIII 1945 r., 255.

²³ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.111, Protokół przejęcia Szpitala Ewakuacyjnego Nr 38 do Poznańskiego Okręgu Wojskowego, Chełmno, 6 X 1945 r., 150; Inwentarz akt Ludowego Wojska Polskiego z lat 1944–1945, cz. V, z. 1, Jednostki sanitarne. Szpitale od nr 1 do nr 67, Warszawa, 1969 r., 302.

²⁴ Ibid., Protokół przejęcia Szpitala Ewakuacyjnego Nr 38 do Poznańskiego Okręgu Wojskowego, Chełmno, 6 X 1945 r., 150.

znę oddawano do szpitala miejskiego. Do dyspozycji były dwa samochody Gaz AA, cztery konie w szpitalu i 10 koni w gospodarstwie rolnym.

Placówka miała znaczne braki personalne, 20 sierpnia 1945 r. obsadę szpitala stanowili: komendant mjr Jentys, ordynator oddziału leczniczego kpt. Prus, ordynator chirurgii por. Chomutnik, starszy ordynator oddziału lecznictwa por. Matuszewski, ordynator por. Kawecki, ordynator chirurgii b/st. Sternal, ordynator chirurgii b/st. Kretowicz, kierownik oddziału leczniczego kpt. Waleria Selezniowa (ginekolog, Rosjanka, służyła przez krótki czas), a także dentysta por. Gorzelniański²⁵. Skład wkrótce uległ zmianie, lekarze zostali zdemobilizowani lub przeniesieni i w szpitalu służyło zaledwie trzech lekarzy. Na stanowiskach pozostali: komendant, lekarz dentysta, który po demobilizacji pracował w szpitalu jako lekarz kontraktowy, i szef apteki ppor. Zawadzki. 20 października 1945 r. szefem oddziału chirurgicznego został mianowany kpt. Artur Reich, a szefem oddziału ogólnego i zakaźnego por. Karol Taffet (do kwietnia 1946 r.). Brakowało jednak lekarzy specjalistów oraz personelu średniego. Pod koniec sierpnia komendant prosił o skierowanie wenerologa, neuropatologa, rentgenologa, lekarza laboranta, epidemiologa, okulisty i laryngologa²⁶. Na czele izby przyjąć stała felczer sierż. Jadwiga Łuka.

Szpital był dobrze wyposażony tylko w narzędzia chirurgiczne, brakowało instrumentów ginekologicznych, położniczych i sekcyjnych. Inspekcja szpitala na przełomie października i listopada 1945 r. wykazała szereg niedociągnięć, nie wykonano remontu budynku, przez co nie był przygotowany do sezonu zimowego (np. nie naprawiono centralnego ogrzewania, brakowało opału). Niedociągnięcia rozkazano natychmiast naprawić²⁷. Ponadto wykazano, że ozdrowieńcy na oddziale wenerycznym nie pracują na rzecz szpitala, nakazano natychmiast zorganizować dla nich pracę²⁸. Dlaczego pojawił się taki rozkaz? Otóż liczba żołnierzy chorych wenerycznie była pod koniec wojny zatrważająca. 27 kwietnia 1945 r. specjalnym rozkazem nakazano karanie ozdrowieńców kierowaniem do kompanii karnych, a 28 sierpnia 1945 r. Naczelne Dowództwo WP wydało tajny rozkaz

²⁵ CAW-WBH, PSzE nr 38, sygn. III-566.28, Wykaz ewidencji personalnej oficerów służby zdrowia Szpitala Ewakuacyjnego Nr 38, Chełmno, 20 VIII 1945 r., 218–223.

²⁶ Mobilizacja lekarzy wywoływała często niezrozumienie wśród ludności cywilnej i władz lokalnych. Uważano, że „idealnie zaopatrzone” w pomoc lekarską wojsko stoi w sprzeczności z olbrzymimi terenami zupełnie jej pozbawionymi. Ibid., Pismo Komendanta Jentysa do Szefa Wydziału Personalnego Departamentu Służby Zdrowia WP, Chełmno, 21 VIII 1945 r., 241; Marcin Kacprzak, „Organizacja opieki lekarskiej na wsi. Istota zagadnienia”, *Zdrowie Publiczne* nr 1 (1946): 22.

²⁷ CAW-WBH, PSzE nr 38, sygn. III-566.18, Rozkaz Szefa Służby Zdrowia DOW Poznań nr 30, [Poznań, listopad 1945 r.], 303–304.

²⁸ Ibid., Pismo Szefa Służby Zdrowia DOW Poznań do Komendanta Szpitala Garnizonowego w Chełmnie, Poznań, 22 XI 1945 r., 314.

nr 0194, wskazując, że w wielu szpitalach połowa łóżek zajętych jest przez chorych wenerycznie. Powody tego stanu dowództwo widziało w rozprężeniu i słabej dyscyplinie, rozkazało więc, aby chorym wenerycznie potrącać połowę poborów w czasie pobytu w szpitalu, a przy oddziałach wenerycznych miały powstać plutony ozdrowieńców²⁹. Uznano, że żołnierze chorują z własnej winy i nie powinni zajmować łóżek szpitalnych, ale być leczeni ambulatoryjnie, za wyjątkiem zachorowań z powikłaniami. Chorzy ci byli kierowani do wskazanych szpitali, gdzie skoszarowani mieli równocześnie pracować w majątkach ziemskich należących do wojska³⁰. Dlatego też inspekcja szpitala w Chełmnie zalecała zmiany na oddziale wenerycznym.

Przy szpitalu 25 września 1945 r. uruchomiono szpitalną komisję lekarską. Na jej czele stał przewodniczący kpt. Prus, członkami byli: por. Taffet i jeden z lekarzy szpitala garnizonowego. 23 października 1945 r. uruchomiono także Garnizonową Komisję Lekarską w Chełmnie z przewodniczącym kpt. Reichem i członkami: por. Matuszewskim i kpt. Mateuszem Szelenbaumem. Badania przeprowadzano we wtorki i soboty³¹. Komisje nie miały stałego składu.

Po translokacji szpitala garnizonowego z Gorzowa do Przemyśla na początku 1946 r. jednostki stacjonujące przy zachodniej granicy kraju pozostały bez bazy leczniczej. Z kolei po odejściu 14 Dywizji Piechoty (dalej: DP) z Bydgoszczy na Podlasie działalność szpitala w Chełmnie straciła zasadność. Szpital garnizonowy już pod koniec postoju w Chełmnie miał niewielu pacjentów (kilkunastu), a w pobliskich Bydgoszczy i Toruniu stacjonowały większe szpitale garnizonowe. Podjęto więc w kwietniu 1946 r. decyzję o przeniesieniu szpitala na tzw. Ziemie Odzyskane, co miało pomóc stacjonującym tam żołnierzom 5 Saskiej DP (dowództwo w Międzyrzeczu) oraz 2 Oddziału Ochrony Pogranicza w Krośnie Odrzańskim. Jak

²⁹ CAW-WBH, Ruchomy Polowy Szpital Chirurgiczny nr 8 (Szpitale Garnizonowe Iława k. Żagania i Żary), sygn. III-548.2, Rozkaz Nr 0194 [NDWP], m.p., 28 VIII 1945 r., 24; Wojtkowiak et al., *Zarys*, 416.

³⁰ Ibid., sygn. III-548.9, Zarządzenie Szefa Służby Zdrowia 2 Armii WP, m.p., 5 IX 1945 r., 202–204. Wprowadzony system kar niewiele zmienił, liczba chorych wenerycznie żołnierzy, a zwłaszcza na rzeżączkę, rosła. W 1946 r. 27%, a w 1947 r. 14% pacjentów w szpitalach wojskowych hospitalizowano z powodu chorób wenerycznych. Jesienią 1946 r. zaostrzono kary, chorych pozbawiono przydziałów papierosów, a także zmniejszono im racje żywnościowe, co spotkało się ze sprzeciwem nie tylko chorych, ale i lekarzy, którzy podkreślali, że w leczeniu istotne jest właściwe odżywianie i dobry stan psychiczny (dyskomfort miał wywoływać brak papierosów). W kolejnym roku chorych wenerycznie było już mniej. CAW-WBH, Ruchomy Polowy Szpital Chirurgiczny nr 9 (Szpital Garnizonowy Gorzów), sygn. III-549.3, Rozkaz nr 53 z dn. 13 XII 1945 r., b.m., 33; DSZ MON, sygn. IV.503.7.41, Pismo Szefa Oddziału Skórno-Wenerycznego Szpitala MON do Szefa Departamentu Służby Zdrowia MON, b.m., 6 IX 1946 r., 298; Jarno, *Terytorialne władze*, 217.

³¹ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1688, Protokół z inspekcji, Chełmno, 13 XII 1945 r., 114.

tłumaczono, „przy rozminowaniach zdarzały się często, bo prawie że codziennie, nieszczęśliwe wypadki, które wymagały natychmiastowej pomocy lekarskiej. Przewożenie rannych z terenów odzyskanych do Poznania w wielu przypadkach byłoby niemożliwe z uwagi na dość daleką przestrzeń, tak że ranni mogłby transportu tego nie przetrzymać”³².

Translokacja szpitala do Zielonej Góry

Wydział Zdrowia DOW w Poznaniu wysłał na ziemie zachodnie kierownika Sekcji Leczniczo-Epidemiologicznej Wydziału Służby Zdrowia płk. Jana Kryskę celem dokonania wyboru odpowiedniego miejsca dla przenoszonego szpitala garnizonowego. 18 maja Naczelny Dowódca rozkazem nr 043/Org nakazał przeniesienie go w rejon Skwierzyna–Międzyrzecz w terminie do 5 czerwca³³. Ostatecznie jednak płk Kryska wybrał Zieloną Górę ze względu na bliskość stacjonujących jednostek wojskowych oraz działalność szpitala cywilnego, którego jedno skrzydło można było zająć na potrzeby wojska³⁴. Ponadto w sąsiedztwie znajdowały się inne budynki, które w czasie wojny służyły jako szpitale wojskowe dla armii niemieckiej, a w 1945 r. dla Armii Czerwonej, były więc odpowiednie na potrzeby translokowanego szpitala. Szpital Powiatowy w Zielonej Górze przy ul. Wązów 11 był zniszczony i wymagał remontu, a zwłaszcza reperacji instalacji wodnej, elektrycznej i centralnego ogrzewania, przy czym pomagali później m.in. jeńcy niemieccy wciągnięci na listę pracowników szpitala, dzięki czemu otrzymywali m.in. racje żywieniowe³⁵. Podpułkownik Jentys otrzymał rozkaz zmiany miejsca dyslokacji szpitala i 28 maja 1946 r. został ostatecznie przeniesiony do Zielonej Góry, gdzie zameldował się o godzinie ósmej rano³⁶.

Podobnie jak w Bydgoszczy, wojsko było trudnym sąsiadem dla miejscowej placówki leczniczej. Szpital Powiatowy w Zielonej Górze stracił część budynków oraz ziemi, niektóre pomieszczenia musiał dzielić z żołnierzami, a dyrektor Józef Tymiński latem 1946 r. zwrócił się do komendanta z prośbą

³² CAW-WBH, TAP, sygn. 1053/64/5, Jentys Jerzy, Wyrok Nr rej. 269, Poznań, 30 X 1948 r., 53.

³³ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.75, Pismo Szefa Departamentu Służby Zdrowia do Szefa Wydziału Służby Zdrowia DOW 3, b.m., [maj 1946 r.], 270.

³⁴ Szpital Powiatowy w Zielonej Górze przejął poniemieckie obiekty szpitalne Ewangelickiego Stowarzyszenia Sióstr „Bethesda”.

³⁵ CAW-WBH, TAP, sygn. 1053/64/5, Jentys Jerzy, Wyrok Nr rej. 269, Poznań, 30 X 1948 r., 53–54.

³⁶ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.75, Pismo Szefa Departamentu Służby Zdrowia MON do Szefa Oddziału Organizacyjno-Mobilizacyjnego Sztabu Generalnego WP, b.m., [czerwiec 1946 r.], 317; Pismo Szefa Służby Zdrowia DOW 3 do Szefa Służby Zdrowia MON, Poznań, 3 VI 1946 r., 318.

o zakazanie podwładnym zrywania owoców i łamania gałęzi drzew owocowych³⁷. Niemniej lepiej wyposażony szpital garnizonowy służył pomocą zarówno szpitalowi powiatowemu, jak i ludności cywilnej.

Organizacja Szpitala Garnizonowego w Zielonej Górze

Szpital rozpoczął pracę 1 czerwca i został przeformowany z etatu nr 21/25 na etat nr 21/52, który zmniejszył liczbę personelu do 36 pracowników wojskowych i 33 kontraktowych³⁸. Nie był duży, pod koniec 1946 r. liczył 130 łóżek, spośród których 91 było obsadzonych³⁹. Kiedy liczba rannych i chorych żołnierzy zmalała, zmniejszono liczbę łóżek do 75 i taka pozostała, zgodnie z etatem, do dnia rozformowania (25 na oddziale chirurgicznym i 50 na ogólnozakaźnym). Rzeczywisty stan był jednak inny i zmieniał się w czasie. Na początku 1947 r. liczba łóżek była znacznie wyższa od etatowej i wynosiła nieco ponad 100, w tym ok. 70 na oddziale chirurgicznym. Z kolei rok później liczby łóżek zmalały, na oddziale chirurgicznym było ich 28, a na ogólnozakaźnym 12, łącznie tylko 40 łóżek. Przeciętne dzienne obłożenie szpitala również zmalało w tym okresie z 94 do 34. Niestety, zachowane źródła nie dają wglądu w liczbę pacjentów w całym analizowanym okresie. Sumaryczne ujęcie danych miesięcznych za okres od czerwca do grudnia 1946 r. podaje 723 pacjentów, 113 operacji, 365 chorych w przychodni, a gabinet fizjoterapeutyczny wykonał 1547 zabiegów.

Struktura organizacyjna szpitala wyglądała następująco: oddział chirurgiczny i oddział ogólnozakaźny oraz dwie przychodnie: jedna lekarska z gabinetem chirurgicznym i wewnętrznym⁴⁰, druga z gabinetami zabiegowymi: gabinet rentgenowski, fizjoterapeutyczny, dentystyczny i laboratorium. Szpital nie miał izby chorych, pacjentów kierowano na leczenie bezpośrednio na oddział. Lekarze udzielali porad w gabinetach chirurgicznym i wewnętrznym przez godzinę dziennie, sporadycznie udzielali ich także w domu. Lekarze w przychodni udzielali zazwyczaj konsultacji i porad ambulatoryjnych żołnierzom z jednostek nieposiadających lekarza wojskowego.

³⁷ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1775, Pismo dyrektora Szpitala Powiatowego do Komendanta Szpitala Garnizonowego w Zielonej Górze, Zielona Góra, 1 VIII 1946 r., 90.

³⁸ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.75, Pismo Szefa Departamentu Służby Zdrowia MON do Szefa Wydziału Służby Zdrowia DOW 3, Warszawa, 22 V 1946 r., 255.

³⁹ Ibid., sygn. IV.503.7.101, Wykaz obciążenia szpitali wg stanu na dz. 31 grudnia 1946 r., Poznań, 1 I 1947 r., 54, Objaśnienia opisowe do sprawozdania miesięcznego wg wzoru 11 OWW za m-c grudzień 1946, Poznań, 1 I 1947 r., 61.

⁴⁰ W źródle przychodnia przyszpitalna zwana jest także polikliniką.

Pacjentami szpitala byli najczęściej szeregowi żołnierze z okolicznych jednostek wojskowych, a także funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (dalej: UBP), Milicji Obywatelskiej i członkowie ich rodzin⁴¹. Leczono w nim także w nagłych przypadkach cywilnych mieszkańców miasta. Wykonywano operacje ran postrzałowych, usunięcia wyrostka robaczkowego, a do znieczulenia używano eteru i chloretylu⁴². Leczono także chorych zakaźnie czy z zapaleniem płuc, przyjmowano porody. Wielu pacjentów miało problemy z przewodem pokarmowym, co było prawdopodobnie efektem złego przygotowywania i przechowywania żywności⁴³. Niestety, statystyki szpitalne wskazują także na znaczny odsetek samookaleczeń i samobójstw wśród żołnierzy WP. Niemal w każdym miesięcznym raporcie zielonogórskiego szpitala wskazywany jest co najmniej jeden taki przypadek. Ponadto w 1947 r. do szpitali masowo zgłaszali się poborowi (główne z rocznika 1926), którzy podawali jako dolegliwość „nocne moczenie”. Także w zielonogórskim szpitalu wskazywano takich pacjentów, ale problem ustał, kiedy zaczęto kierować żołnierzy na dokładne badania do szpitala okręgowego w Poznaniu⁴⁴.

Personel i jego praca

Komendantem zarówno garnizonu jak i szpitala garnizonowego przez cały czas był mjr/ppłk Jentys, chirurg, a jego zastępcą ds. leczniczych kpt./mjr Józef Lehmann. Mieszkał on, podobnie jak inni lekarze, poza terenem szpitala, ale dość niedaleko, bo w willi przy ul. Kazimierza Wielkiego 17c. Garnizon miał służbę wartowniczą, która patrolowała wraz z milicjantami i pracownikami UBP dworzec kolejowy oraz obsadzone przez wojskowych posterunki w mieście. Żołnierzy garnizonu rejestrowano w kancelarii ogólnej znajdującej się na terenie szpitala. Zastępcą komendanta do spraw polityczno-wychowawczych jeszcze w Chełmnie był

⁴¹ Wśród pacjentów szpitala znalazły się także dzieci komendanta Jentysa, które chorowały na odrę.

⁴² Komendant skarżył się na jakość eteru do narkozy – „ażeby uśpić chorego potrzeba nie-raz do trzech butelek eteru”; CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.75, Część opisowa do sprawozdania miesięcznego wg wzoru nr 3, Zielona Góra, 1 II 1947 r., 288.

⁴³ W połowie 1946 r. Szef Departamentu Służby Zdrowia MON nakazywał obowiązkowy udział lekarzy w procesie oględzin i oceny jakości artykułów żywnościowych. Dochodziło jednak do zatruc, np. na początku 1948 r. w 15 Pułku Piechoty w Skwierzynie doszło do masowego wystąpienia biegunki na skutek spożycia źle upieczonego chleba, a w 4 Pułku Saperów w Gorzowie do zatrucia ołowiem z kotłów, w których gotowano jedzenie. Zob. także: Jarno, „Organizacja”, 196; Jarno, *Terytorialne władze*, 217.

⁴⁴ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.52, Wykaz żołnierzy leczonych w Szpitalu Garnizonowym w Zielonej Górze [sic!] z rozpoznaniem – „Nocne moczenie” – za czas całego roku 1947 do dnia 1 II 48 r., Zielona Góra, 3 II 1948 r., 448.

ppor. Stanisław Spoczyński, w październiku 1945 r. wymieniano kpt. Włodzimierza Gładyszewa, od 30 listopada 1946 r. por./kpt. Kazimierza Głowackiego. Przez cały ten okres propagandzistą był por. Leon Jastrzębski⁴⁵. Przeprowadzali oni pogadanki i gawędy z personelem szpitala oraz jego pacjentami, uświadamiając znaczenie zmian politycznych w kraju.

Chorymi zajmował się niewielki liczebnie personel medyczny. W końcu 1946 r. obsada lekarska szpitala liczyła cztery osoby: komendant mjr Jentys, szef oddziału ogólnozakaźnego kpt. Lehmann (przybył w kwietniu 1946 r.), który zastąpił na stanowisku kpt. Prusa, szef oddziału chirurgicznego kpt. Andrzej Świrski (przybył 31 lipca 1946 r.) i ordynator pododdziału wewnętrznego, anatomopatolog, por. Dymitr Gucewicz (przybył w maju 1946 r.). Kierownikiem apteki nadal był ppor. mgr Zawadzki, za laboratorium odpowiadała chor. Danuta Małkuszewska (felczerka i położna), gabinet rentgenowski prowadził rentgenotechnik chor. Tadeusz Jakubowski⁴⁶. Kierownikiem przychodni z izbą przyjęć była po przybyciu do Zielonej Góry dr Kamila Zdaniewska-Jentys (żona komendanta), a w końcu roku już kpt. Gucewicz⁴⁷. Nadal brakowało lekarzy specjalistów, w tym wojskowego lekarza dentysty, co powodowało konieczność zatrudnienia obok wojskowych także pracowników kontraktowych (cywilnych)⁴⁸. Szpital według etatu miał mieć sześciu lekarzy wojskowych, a faktycznie było ich czterech, od 1947 r. pięciu.

W połowie 1947 r. do obsady szpitala dołączył por. Sylwester Ranus jako ordynator pododdziału ogólnozakaźnego. Przez cały okres istnienia placówki kierownikiem gabinetu dentystycznego był por. Gorzelniński, gabinetu rentgenologicznego chor. Jakubowski, a szefem apteki por. Zawadzki. Kwartmistrzem szpitala był początkowo chor./ppor./por. Wojciech Dembiński, a od listopada 1946 r. do lutego 1947 r. chor. Bogusław Kołsut⁴⁹ i ponownie por. Dembiński.

⁴⁵ W jednostkach wojskowych i szpitalach garnizonowych od 1944 r. pojawili się żołnierze odpowiadający w nich za tzw. kwestie polityczno-wychowawcze. Organizowali wykłady, odczyty, pogadanki, w których udział musiał brać personel szpitali, a nawet pacjenci. Skupiano się na nowym modelu państwa i aktywności partyjnej.

⁴⁶ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1775, Protokół zdawczo-odbiorczy, Zielona Góra, 2 XII 1946 r., 66.

⁴⁷ Ibid., 39/53/1688, Protokół zdawczo-odbiorczy, Zielona Góra, 27 VII 1946 r., 174.

⁴⁸ Tylko w DOW III (Poznań) w 1946 r. brakowało 21 wojskowych lekarzy dentystów, a ich etaty obsadzano niższym personelem. Brakowało także personelu średniego, a zwłaszcza pielęgniarek, dla których przewidywano głównie etaty pracowników kontraktowych i z powodu niskich poborów brakowało chętnych.

⁴⁹ Kołsut pod koniec stycznia 1947 r. wraz z komendantem Jentysem, szefem PUB, jego podwładnymi i członkami partii uczestniczył w nocnym spotkaniu w kawiarni „Centralna”. W trakcie spotkania zakrapianego alkoholem doszło do awantury między pracownikami szpitala a pracownikami UB. Wychodząc, Kołsut oddał strzał. Następnego dnia został

Po przybyciu szpitala do Zielonej Góry służyło w nim na 36 etatów wojskowych i 33 kontraktowych 17 wojskowych oraz 34 osoby kontraktowe, na początku 1947 r. 26 wojskowych i 42 osoby kontraktowe, a w końcu tego roku 22 wojskowych i 40 kontraktowych⁵⁰. Szpital zatrudniał oprócz personelu medycznego także kilka osób w administracji, pracowników fizycznych – były to zarówno osoby wojskowe, jak i cywilne. Liczba personelu cały czas się zmieniała, ale stale liczba wojskowych była niższa niż etatowa. Raz w miesiącu cały personel był poddawany oględzinom lekarskim, a w określonych terminach także szczepieniom⁵¹. Ponieważ szpital nie miał izby chorych, załoga garnizonu była diagnozowana w przychodni i leczona na oddziałach. Komendant Jentys zgłaszał zapotrzebowanie na personel, zwłaszcza na lekarza ordynatora i lekarza dentystę, którego przez cały okres pobytu w mieście nie sprowadzono⁵².

Tabela 1. Personel lekarski i średni w Szpitalu Garnizonowym w Zielonej Górze w latach 1946–1948

Stanowisko	Imię i nazwisko
Komendant	mjr/ppłk. Jerzy Jentys
Szef oddziału ogólnozakaźnego	kpt./mjr Józef Lehmann
Szef oddziału chirurgicznego	kpt./mjr Andrzej Świrski
Ordynator pododdziału wewnętrznego	por./kpt. Dymitr Gucewicz
Ordynator pododdziału ogólnozakaźnego	por. Sylwester Ranus (1947–1948)
Izba przyjęć	Kamila Zdaniewska-Jentys (1946) por./kpt. Dymitr Gucewicz (1946–1948)
Laboratorium	chor. Danuta Małkuszewska
Gabinet dentystyczny	por. Janusz Gorzelniński
Gabinet rentgenologiczny	chor./ppor. Tadeusz Jakubowski
Szef apteki	ppor./por. mgr Ryszard Zawadzki

Źródło: opracowanie własne na podstawie cytowanych materiałów archiwalnych.

aresztowany. Z kolei komendant został skazany na 10 dni domowego aresztu; CAW-WBH, PSzE nr 38, sygn. III-566.8, Wyciąg z meldunku o nadzwyczajnym wypadku Szp. Garn. Zielona Góra, Zielona Góra, 11 II 1947 r., 27.

⁵⁰ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1774, Raport. Stan ludzi i koni w Szpitalu Garnizonowym w Zielonej Górze wg stanu żywionych na dz. 1.9.46, 100; DSZ MON, sygn. IV.503.7.101, Sprawozdanie sanitarno-statystyczne wojskowych zakładów leczniczych za miesiąc styczeń 1947 r., Zielona Góra, 1 II 1947 r., 300; sygn. IV.503.7.52, Sprawozdanie sanitarno-statystyczne wojskowych zakładów leczniczych za miesiąc grudzień 1947 r., Zielona Góra, 1 I 1948 r., 100.

⁵¹ M.in. wojsko włączono w akcję powszechnego szczepienia przeciwko durowi brzuszному i czerwonce. Została przeprowadzona we wszystkich jednostkach WP w dniach 10 IV – 25 V 1946 r., zaszczepiono niemal 130 tys. żołnierzy.

⁵² CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.52, Objaśnienie opisowe do wzoru Nr 3, Zielona Góra, 3 I 1948 r., 88.

Komendant Jentys został zawieszony w czynnościach służbowych 7 czerwca 1948 r. w związku z oskarżeniem o nadużycia gospodarcze (w czasie kapitalnego remontu budynku szpitala w latach 1946–1947 miały zostać wystawione „niezgodne z prawdą rachunki”)⁵³. Zarzuty postawiono także pięciu innym osobom. 30 października 1948 r. Wojskowy Sąd Okręgowy III w Poznaniu skazał podpułkownika na dwa lata więzienia w zawieszeniu na trzy lata (został uniewinniony z zarzutu o niegospodarność) oraz wynagrodzenie szkód w wysokości 64,5 tys. zł. Komendant zatrudnił bowiem w swoim domu sanitariuszkę szpitala jako opiekunkę do dzieci, a wypłacał jej uposażenie z kasy szpitala (Skarbu Państwa), choć w nim faktycznie nie pracowała⁵⁴. Podpułkownik Jentys pełnił obowiązki komendanta do połowy sierpnia 1948 r., a 19 listopada tego roku, po czterech latach służby na tym stanowisku, został zdemobilizowany. W czasie działalności szpitala w Zielonej Górze codziennie odbywały się odprawy szefów oddziałów i lekarzy u komendanta szpitala. Omawiano plan dnia, komendant udzielał wskazówek w cięższych przypadkach diagnostycznych i leczniczych. Komendant brał także udział w konsyliach lekarskich na oddziałach⁵⁵. Z kolei raz w tygodniu, w soboty, lekarze spotykali się i omawiali przypadki chorych oraz dyskutowali nad artykułami z prasy lekarskiej⁵⁶. Lekarze przeprowadzali także wykłady dla personelu sanitarnego, np. z anatomii czy pielęgnacji chorych.

Pracownicy szpitala mocno byli także zaangażowani w życie miasta. We współpracy z Polskim Czerwonym Krzyżem (dalej: PCK) zorganizowali dwa półroczne kursy dla siostr pogotowia sanitarnego PCK. Pierwszy taki kurs rozpoczął się 12 lutego 1947 r., a jego kierownikiem był kpt. dr Świrski. Wykładowcami byli także pozostali lekarze szpitala garnizonowego: ppłk. Jentys, mjr Lehmann, kpt. Gucewicz oraz zastępca komendanta do spraw polityczno-wychowawczych kpt. Głowacki⁵⁷. Kierownikiem drugiego kursu na przełomie 1947 i 1948 r. był także kpt. Świrski. Zajęcia odbywały się w jednej z sal szpitala. Należy także dodać, że dr Świrski był również lekarzem zielonogórskiego oddziału PCK (kierownik przychodni lekarskiej

⁵³ CAW-WBH, TAP, 1053/64/5, Jentys Jerzy, Meldunek o wszczęciu postępowania karnego przeciw oficerowi, Poznań, 31 VIII 1948 r., 47.

⁵⁴ Ibid., Wyrok Nr rej. 269, Poznań, 30 X 1948 r., 50–59.

⁵⁵ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/4770, Objasnienie do formy Nr 11 O.W., [Zielona Góra, styczeń 1947 r.], 10.

⁵⁶ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.101, Objasnienia opisowe do sprawozdania miesięcznego wg wzoru 11 OWW za m-c grudzień 1946, Poznań, 1 I 1947 r., 61.

⁵⁷ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Polski Czerwony Krzyż Zarząd Wojewódzki w Poznaniu, sygn. 33, Sprawozdanie z wizytacji w dniu 15 sierpnia 47 r. Oddziału PCK w Zielonej Górze, Poznań, 18 VIII 1947 r., 77; sygn. 44, Sprawozdanie z półrocznego Kursu Siostr Pogotowia Sanitarnego PCK w Zielonej Górze, Zielona Góra, 16 VIII 1947 r., 64; Władysław Szerba, „Otwarcie Szkoły PCK”, *Polska Zachodnia. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich* nr 10 (1947): 8.

PCK), a jako dentysta w objazd po wsiach powiatu zielonogórskiego Ambulansem Ruchomym PCK we wrześniu 1947 r. wyruszył por. Gorzelniaski. Medycy współpracowali również z Ubezpieczalnią Społeczną w Zielonej Górze, pracując jako lekarze domowi, w zakładach pracy jako lekarze fabryczni, a także lekarze szkolni. Na terenie szpitala zawiązano spółdzielnię wojskową (prezesem zarządu został ppor. Jakubowski) oraz zorganizowano zakładową drużynę przeciwpożarową złożoną z sześciu osób. Do dyspozycji były trzy wozy przeciwpożarowe oraz dwie gaśnice⁵⁸.

Tabela 2. Stanowiska obsadzone w Szpitalu Garnizonowym w Zielonej Górze w latach 1946–1948

Liczba personelu	IX 1946	I 1947	XII 1947	III 1948
Lekarze	4	4	5	5
Farmaceuci	1	1	1	1
Lekarze dentyści	1	1	1	1
Średni personel lekarski w stopniu oficerskim	–	11	7	7
Średni personel lekarski bez stopnia oficerskiego	–	8	12	12
Sanitariusze	–	11	13	13
Personel ogółem	51	68	71	68

Źródło: CAW-WBH, Zespół Akt Departamentu Służby Zdrowia MON 1945–1949, sygn. IV.503.7.52, Sprawozdanie sanitarno-statystyczne wojskowych zakładów leczniczych za miesiąc grudzień 1947 r., Zielona Góra, 1 I 1948 r., 136; Sprawozdanie sanitarno-statystyczne wojskowych zakładów leczniczych za miesiąc marzec 1948 r., Zielona Góra, 1 IV 1948 r., 593; sygn. IV.503.7.101, Sprawozdanie sanitarno-statystyczne wojskowych zakładów leczniczych za miesiąc styczeń 1947 r., Zielona Góra, 1 II 1947 r., 300.

Szpital miał własną bibliotekę z czytelnią i świetlicę na ok. 250 osób w budynku nr 3. Biblioteka gromadziła ponad tysiąc woluminów. W świetlicy znajdowały się stoły i krzesła, radio, instrumenty muzyczne, takie jak pianino, fortepian, fisharmonia, gitara, skrzypce, akordeon, bałajka, a także gry: szachy, bilard, warcaby i domino. W świetlicy odbywały się różne spotkania (np. wigilijne) personelu szpitala⁵⁹. Pacjenci mogli uczestniczyć w nabożeństwach religijnych w sali na ok. 250 osób mieszczącej się w budynku Szpitala Powiatowego w Zielonej Górze. Nabożeństwa w niedziele i święta odprawiał zaproszony prefekt gimnazjalny.

⁵⁸ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.167, Szpital Garnizonowy Zielona Góra, [Zielona Góra, koniec 1946 r.], 498–510.

⁵⁹ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/4770, Objaśnienie do formy Nr 11 O.W., [Zielona Góra, styczeń 1947 r.], 10.

Lekarze wojskowi, jako nieliczni w mieście, mogli przemieszczać się samochodami, co było szczególnie istotne wobec konieczności pomocy żołnierzom w oddalonych od miasta jednostkach wojskowych. Jednak stan ten był daleki od ideału – pod koniec 1946 r. szpital miał cztery samochody, lecz trzy z nich wymagały kapitalnego remontu, a okresowo brakowało materiałów pędnych. Komendant szpitala meldował, że jeden samochód na dużą liczbę wypadków w jednostkach jest niewystarczający⁶⁰. W kolejnym roku udało się wyremontować jeden z samochodów.

Infrastruktura i wyposażenie szpitala

Ze sprawozdań komendanta dowiadujemy się o życiu codziennym szpitala. Początkowe braki w bieliznie zostały uzupełnione, ale na początku 1947 r. pisano, że personel miał bieliznę w lepszym stanie niż pacjenci, którym zmieniano ją raz na 10 dni. Rok później informowano, że bielizna personelu i pacjentów oraz pościel zmieniana była co tydzień, a w razie potrzeby częściej. Kwestie higieny, a więc m.in. cotygodniowej kąpieli i zmiany bielizny, były ważną częścią działań profilaktycznych w jednostkach wojskowych, m.in. w walce z wszawicą i świerzem⁶¹. W przypadku problemów z bielizną i pościelą, dokonywano jej naprawy we własnym zakresie w warsztacie krawieckim. Krawiec i szwaczka przeprowadzali także naprawy i przeróbki sortów mundurowych, a szewc obuwia. Oba warsztaty mieściły się na drugim piętrze budynku szpitala. Znaczną niedogodnością w pracy szpitala był nagminny brak ciepłej wody z powodu częstych awarii elektrycznego pieca. Mundury i bieliznę prano w pralni mechanicznej, ale z powodu częstych problemów z pasami do maszyn, używano prowizorycznych pasów, a w ostateczności pranie przenoszono do pralni ręcznej mieszczącej się w budynku administracyjnym szpitala⁶². Obok pralni znajdowała się suszarnia i magiel.

Personel i pacjenci dotkliwie odczuwali problemy nie tylko z ciepłą, ale i z bieżącą wodą. Szpital był zaopatrywany w nią z miejskich wodociągów, które od wojny nie miały filtrów i woda musiała być stale badana. Na przełomie 1946 i 1947 r. stwierdzono w niej obecność bakterii pałeczki okrężnicy i zabroniono jej spożywania w stanie surowym⁶³. Podobny zakaz wprowadził komendant na początku 1948 r. Woda także czasowo nie docierała

⁶⁰ Ibid., Szpital Garnizonowy Zielona Góra, [Zielona Góra, koniec 1946 r.], 498–510.

⁶¹ Wojtkowiak et al., *Zarys*, 414.

⁶² CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.101, Część opisowa do sprawozdania miesięcznego wg wzoru nr 3 [za styczeń 1947 r.], Zielona Góra, 1 II 1947 r., 288.

⁶³ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/4770, Objasnienie do formy Nr 11 O.W., Zielona Góra, styczeń 1947 r., 6.

do szpitala z powodu niskiego ciśnienia w sieci, ale w takich sytuacjach szpital zaopatrywał się w wodę ze znajdującej się na jego terenie studni głębinowej i pompy, dzięki której tłoczono wodę do zbiorników⁶⁴. Szpital miał skanalizowane ustępy, nieczystości z pozostałych budynków zbierano w cementowych dołach, które opróżniano beczkowskim.

Cztery budynki, które zajęło wojsko, w tym część budynku współdzielonego ze szpitalem powiatowym, wymagały remontu. Zaraz po translokacji wskazywano na konieczność wykonania przed okresem zimowym takich prac, jak: remont dachów, oszklenie 30 okien, kapitalny remont centralnego ogrzewania, kanalizacji i klozetów, uzupełnienie instalacji elektrycznej, kompletny remont w drugim budynku szpitalnym, remont kuchni i łaźni⁶⁵. Jeszcze jesienią 1946 r. ukończono remont budynku szpitala, wyremontowano także pralnię mechaniczną, centralne ogrzewanie, wodociągi, urządzenia dezynfekcyjne (komora dezynfekcyjna)⁶⁶. Zniszczenia wojenne nie zostały całkowicie usunięte, w budynku administracyjnym wciąż nie było sprawnej instalacji kanalizacyjnej (zatykały się rury i nieczystości zalewały sutereny). Remontu wymagał budynek nr 3.

Według opisu ze stycznia 1947 r. Szpital Garnizonowy w Zielonej Górze zajmował cztery budynki przy ul. Wazów 9. Należały do niego grunty o powierzchni 2,5 ha, w tym 2 ha stanowiły nieużytki. Budynki były własnością Miejskiej Rady Narodowej w Zielonej Górze⁶⁷, a wojsko je użytkowało. Teren sąsiadował ze szpitalem powiatowym, który zajmował dwa budynki i prawe skrzydło budynku głównego współdzielonego z wojskiem (patrząc dziś od strony ul. Wazów). Pralnia mechaniczna była także wspólna⁶⁸. Teren został jesienią 1946 r. ogrodzony siatką drucianą, jak raportował komendant: „w czwartej części olbrzymiego gmachu rozmieszczono szpital [garnizonowy – H.K.]. Budynek dwupiętrowy dobrze urządzony, zupełnie oszklony, zaopatrzony w wodę zimną i ciepłą”⁶⁹. Pomieszczenia były ogrzewane kotłami parowymi Strebla, ale ogrzewanie w budynku nr 3 wymagało

⁶⁴ Ibid., 39/53/4794, Część opisowa do wzoru Nr 5, b.m., b.d., 12.

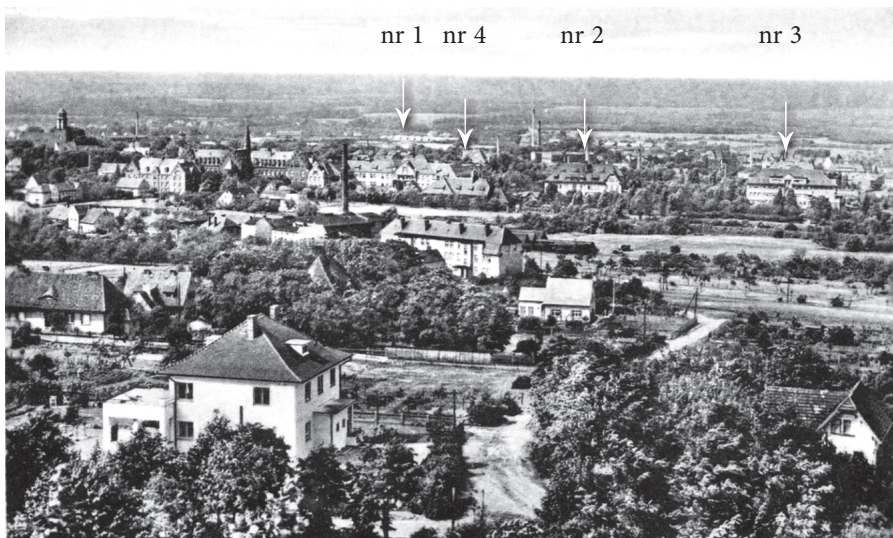
⁶⁵ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.75, Załącznik do pisma Szefa Wydziału Służby Zdrowia DOW 3, b.m., 7 IX 1946 r., 662.

⁶⁶ Ibid., sygn. IV.503.7.95, Objaśnienia opisowe do sprawozdania miesięcznego wg wzoru 11 OWW za miesiąc listopad 1946 r., Poznań, 7 XII 1946 r., 292–293.

⁶⁷ Przed II wojną światową budynki te należały do kompleksu zakonno-szpitalnego sióstr diakonisek Bethesda. Były to: szpital z kaplicą (bud. nr 1), dom dziecka (bud. nr 2), przedszkole z seminarium dla przedszkolank (bud. nr 3) oraz pralnia (bud. nr 4). Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (dalej: AP w Zielonej Górze), Akta Miasta Zielona Góra, sygn. 4448, Plan budynków Bethesdy w Zielonej Górze, Grünberg, 15 III 1928 r., b.p.

⁶⁸ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1774, Protokół zdawczo-odbiorczy, Zielona Góra, 20 XI 1946 r., 7.

⁶⁹ Ibid., 39/53/4770, Objaśnienie do formy Nr 11 O.W., Zielona Góra, styczeń 1947 r., 2.

Zdjęcie 1. Na zdjęciu z 1938 r. widok z Góry Braniborskiej w kierunku kompleksu zabudowań zakonu siostr diakonisek Bethesda (w dalszym planie), czyli późniejsze budynki Szpitala Garnizonowego w Zielonej Górze. Strzałkami zaznaczono numery budynków późniejszego Szpitala Garnizonowego

Źródło: <https://polska-org.pl/6094969,foto.html> [dostęp październik 27, 2023].

remontu. Wszystkie budynki były zaopatrywane w prąd elektryczny z miejskiej elektrowni⁷⁰.

Budynki nr 1 (dziś skrzydło szpitala od strony polikliniki, bud. C) i nr 3 (dziś Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego „Medyk”) były przeznaczone na szpital, nr 2 zajmowała administracja (dziś budynek polikliniki), a nr 4 pralnia (dziś budynek Collegium Medicum Uniwersytetu Zielonogórskiego, ul. Żyty 28)⁷¹. Wszystkie obiekty były murowane i pokryte dachówką. Pierwszy budynek szpitalny był dwupiętrowy, a szpital wojskowy zajmował 38 sal (460,208 m³) ze 109 łózkami, drugi był trzypiętrowy i miał 21 sal (390,585 m³) z 206 łózkami. Łóżka zostały określone jako „nietypowe, żołnierskie”, były przeważnie drewniane, w niewielkiej części metalowe (55 sztuk). Administracja zajmowała mniejszy budynek, dwupiętrowy, pralnia z kolei piętrowy. Szpital był dobrze wyposażony w prześcieradła (860 szt.) i bieliznę osobistą (m.in. 400 koszul, 380 ręczników). W salach znajdowały się, oprócz łóżek, krzesła, stoliki przyłóżkowe, szafki, a także baseny, kaczki, czy termofory. Obiekt mieścił także dwie sale operacyjne o po-

⁷⁰ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.167, Szpital Garnizonowy Zielona Góra, [Zielona Góra, koniec 1946 r.], 498–510.

⁷¹ Wierzicka w swoich wspomnieniach błędnie podała rozmieszczenie budynków szpitala (Wierzicka, „Lata”, 8).

wierzchni 38,41 m² oraz dwie sale opatrunkowe (14,64 m²). Pomieszczenia te po zajęciu budynku jesienią 1946 r. przez wojsko wyremontowano: pomalowano sufity, oszklono okna, naprawiono baterie wodne i drzwi⁷². Na wyposażeniu sal były trzy stoły: operacyjny, opatrunkowy i ginekologiczny⁷³. Szpitalna izba przyjęć składała się z siedmiu pomieszczeń: izby przyjęć, gabinetu lekarskiego, przebieralni, łazienki, dwóch poczekalni i korytarza. Na dobę mogła przyjąć 50 pacjentów⁷⁴.

Tabela 3. Ogólny schemat Szpitala Garnizonowego w Zielonej Górze

	Budynek nr 1	Budynek nr 2	Budynek nr 3	Budynek nr 4
suterena	izba przyjęć, izba zwolnień, magazyny	skład opałow, magazyn mundurowy, magazyny żywności: składy mięsny, mączny i mleczny, kuchnia, stołówka, pralnia ręczna	pracownia anatomo-patologiczna, kostnica	
parter	oddział chirurgiczny: pododdział septyczny, blok operacyjny: sala operacyjna, sala przygotowawcza, sala porodowa, gabinet lekarza		przychodnia, gabinet komendanta, gabinet rentgenowski, gabinet dentystryczny, biblioteka, apteka	pralnia, urządzenia dezynfekcyjne
I piętro	oddział ogólnozakaźny: pododdział wewnętrzny, pododdział zakaźny, pododdział skórny, pododdział izolacyjny, gipsownia, gabinet fizykoterapii i zabiegowy	świetlica ze sceną teatralną, pokoje dla załogi męskiej	biura kwatermistrzostwa, pluton ozdrowieńców	
II piętro	oddział chirurgiczny: pododdział aseptyczny i sala operacyjna, pododdział położniczo-ginekologiczny, sala porodowa i sala poporodowa, magazyny	administracja	warsztaty krawieckie i szewski, pokoje załogi żeńskiej, czytelnia i świetlica na ok. 250 osób	

Źródło: opracowanie własne.

⁷² CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1774, Akt konieczności remontu bieżącego w sali operacyjnej, przedoperacyjnej, sal opatrunkowych oraz Izby Przyjęć, [Zielona Góra, sierpień 1946 r.], 124.

⁷³ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.167, Szpital Garnizonowy Zielona Góra, [Zielona Góra, koniec 1946 r.], 498–502.

⁷⁴ Ibid., 508.

Oddział chirurgiczny aseptyczny był rozmieszczony na drugim piętrze w 24 pomieszczeniach, w których było tyleż łóżek. Połączony został z pododdziałem położniczo-ginekologicznym z salą porodową i poporodową. Łącznie oddział chirurgiczny aseptyczny miał 42 łóżka. Z kolei pododdział septyczny umieszczono na parterze w siedmiu pomieszczeniach z 16 łózkami. Pododdział ten dzielił się z kolei na dwie sale dla chorych czystych pooperacyjnych, dwie sale dla chorych przedoperacyjnych oraz dwie sale dla chorych po czystych zabiegach z opatrunkami gipsowymi. Blok operacyjny był odizolowany i zajmował cztery pomieszczenia, w których zorganizowano salę operacyjną, przygotowawczą, porodową i gabinet lekarza. Z kolei na pierwszym piętrze nad salą septyczną i czystą znajdowała się gipsownia. Sala operacyjna czysta mieściła się na drugim piętrze, a sala operacyjna septyczna na parterze⁷⁵.

Oddział ogólnozakaźny dzielił się na pododdziały: wewnętrzny (100 łóżek), zakaźny (24 łóżka), skórny (10–16 łóżek) i izolacyjny. Pododdział wewnętrzny znajdował się na pierwszym piętrze, zajmował 28 pomieszczeń, w tym 20 sal chorych, gabinet lekarza, gabinet starszej siostry, gabinet fizykoterapeutyczny, gabinet zabiegowy, łazienka i stołówka⁷⁶. Gabinet fizykoterapii miał na wyposażeniu lampę kwarcową, dwie lampy Minina, diatermię, lampę solux i kilkanaście innych niekompletnych lamp⁷⁷. Pacjenci byli zaopatrzeni w szpitalu kompleksowo, bowiem po operacjach czy złamaniach kończyn wykonywano zabiegi wodolecznicze, mechano- i elektroteterapii oraz leczenie światłem.

Izba przyjęć była rozmieszczona w suterenie, sześć pomieszczeń zajmowały: izba przyjęć, sala opatrunkowa, fryzjerna, rozbieralnia, łazienka (2 wanny i natryski), ubieralnia (2 izby: dla szeregowych i oficerów). W suterenie znajdowały się także pomieszczenia na magazyny depozytowe i mundury. Za przegrodą izby znajdowała się izba zwolnień, która zajmowała dwa pomieszczenia: magazyn z czystą odzieżą i bielizną, a w drugim poczekalnia dla ozdrowieńców⁷⁸.

Drugi budynek szpitalny na parterze zajmowała przychodnia z gabinetami i poczekalnią w lewym skrzydle. Gabinety zajmowali: internista, chirurg, dentysta, znajdowała się tam także sala opatrunkowa, laboratorium, profilaktorium dla wenerycznie chorych, a także gabinet komendanta szpitala

⁷⁵ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/4770, Objaśnienie do formy Nr 11 O.W., Zielona Góra, styczeń 1947 r., 2.

⁷⁶ Ibid., 3–4.

⁷⁷ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.167, Szpital Garnizonowy Zielona Góra, [Zielona Góra, koniec 1946 r.], 501.

⁷⁸ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/4770, Objaśnienie do formy Nr 11 O.W., Zielona Góra, styczeń 1947 r., 2, 4.

i gabinet rentgenowski. Ten ostatni zajmował dwa pomieszczenia, w pierwszym znajdował się aparat rentgenowski firmy Stonel wykonujący duże zdjęcia, zainstalowany w październiku 1946 r., oraz aparat rentgenowski do celów dentystycznych firmy Ritter. Niestety, brakowało kuwet i folii do wywoływania zdjęć w znajdującej się w sąsiednim pomieszczeniu ciemni⁷⁹. Gabinet dentystyczny posiadał krzesło dentystyczne oraz dwie wiertarki dentystyczne, mógł także wykonywać zdjęcia RTG. Z kolei w laboratorium z mikroskopem i sterylizatorem, ze względu na brak personelu i wyposażenia, przeprowadzano podstawowe badania, takie jak analiza krwi, moczu, kału oraz treści żołądka, a w pracowni bakteriologicznej analizy mikroskopowe. Na pierwszym piętrze znajdowały się biura kwatermistrzostwa i pluton ozdrowieńców, a na drugim piętrze warsztaty krawieckie i szewskie oraz pokoje dla załogi żeńskiej⁸⁰.

Szpital miał własną aptekę, zajmującą cztery pomieszczenia na parterze, w tym jedno z nich znajdowało się w nieogrzewanej piwnicy. Apteka była wystarczająco urządzona i wyposażona, m.in. w aparat destylacyjny i aparat do sterylizacji, choć w 1948 r. skarżono się już na niedostateczne wyposażenie, brak igieł i strzykawek, które ulegały zniszczeniu w transporcie. Ponadto w budynku szpitalnym, w suterenie, znajdowała się pracownia anatomo-patologiczna oraz kostnica, która miała osobne wejście od strony dziedzińca⁸¹.

Braki w wyposażeniu gabinetów lekarskich i zabiegowych były raportowane niemal nieustannie do DOW. Na początku 1947 r. w laboratorium i gabinecie fizykoterapeutycznym nie było m.in. polarymetru, palników do lamp kwarcowych i żarówek do soluxów, a w gabinecie lekarskim narzędzi oraz instrumentów ginekologicznych. Ponadto apteka nie miała takich lekarstw jak glukoza czy penicylina⁸². Z kolei w jednej z sal operacyjnych nie było akumulatora i tym samym zapasowego źródła światła.

W trzecim budynku, póluterenie, rozmieszczono blok żywnościowy ze składami: mięsnym, mącznym i mlecznym. W magazynie mięsnym zainstalowano chłodnię do przechowywania mięsa. Po jego przeciwnej stronie znajdowała się kuchnia, która posiadała „wzorcowe urządzenia oraz sprzęt

⁷⁹ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.167, Szpital Garnizonowy Zielona Góra, [Zielona Góra, koniec 1946 r.], 498–502.

⁸⁰ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/4770, Objaśnienie do formy Nr 11 O.W., Zielona Góra, styczeń 1947 r., 4.

⁸¹ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.167, Szpital Garnizonowy Zielona Góra, [Zielona Góra, koniec 1946 r.], 505; SzG ZG, 39/53/4770, Objaśnienie do formy Nr 11 O.W., Zielona Góra, styczeń 1947 r., 4.

⁸² CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.52, Objaśnienie opisowe do wzoru Nr 3, Zielona Góra, 2 III 1948 r., 447.

przystosowany do przygotowywania różnych potraw⁸³. Kuchnia zajmowała cztery pomieszczenia, na które składały się: kuchnia właściwa, magazyn podręczny, pokój do przechowywania naczyń i sprzętu kuchennego, pomieszczenie do wydawania potraw na oddziały. W bloku żywnościowym umieszczono także magazyn mundurowy. Pierwsze piętro budynku zajmowała świetlica ze sceną teatralną, a w lewym skrzydle w suterenie od frontu rozmieszczono skład opałowy z osobnym wejściem⁸⁴.

Pralnia zajmowała w oddzielnym budynku trzy izby przeznaczone na kuchnię do gotowania bielizny, pralnię właściwą, suszarnię z magłem. Pralnia mechaniczna miała dwie maszyny do prania, wyżymaczkę, magiel i magiel parowy. Bieliznę zakaźną i ropną gotowano w kotle, a następnie prano w małym bębnie, z kolei bieliznę z czystych oddziałów od razu w dużym bębnie. Obiekt zatrudniający cztery praczki wymagał remontu. Pracę przerwały awarie maszyn i brak części zamiennych, a także pasów transmisyjnych (np. prowizorycznie zamontowano pas zrobiony z węża strażackiego). Prasownia na początku 1947 r. nie była jeszcze czynna, a całość wymagała odmalowania ścian⁸⁵. W bocznej stronie budynku znajdowało się także urządzenie dezynfekcyjne z osobnym wejściem. Odzież wieszano w przygotowaniu na specjalny wózek metalowy, a następnie w drugim pomieszczeniu przeprowadzano dezynfekcję za pomocą parowego dezynfektora.

Na terenie szpitala garnizonowego znajdowały się jeszcze trzy baraki: 1) stajnia, obora, 2) chlewy, 3) garaż, wozownia, warsztat mechaniczny i magazyn⁸⁶. Na tyłach baraków był ogród warzywny, z którego kuchnia miała jarzyny oraz kopiec na warzywa (np. ziemniaki i marchew)⁸⁷. W odległości ok. 50 m od budynku szpitala znajdowały się śmietniki, które regularnie opróżniano i chlorowano.

Ziemie poniemieckie dość długo borykały się z problemami aprowizacyjnymi, a dystrybucja żywności była mocno utrudniona, choćby z powodu braku środków transportowych. Normą było posiadanie przez szpitale majątków poniemieckich, na których obsiewano ziemię zbożami, sadzono warzywa, z których z kolei gotowano posiłki dla chorych i personelu, a także wypasano żywy inwentarz. W lipcu 1946 r. zielonogórski szpital, wobec

⁸³ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/4770, Objaśnienie do formy Nr 11 O.W., Zielona Góra, styczeń 1947 r., 4.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.167, Szpital Garnizonowy Zielona Góra, [Zielona Góra, koniec 1946 r.], 505; SzG ZG, 39/53/4770, Objaśnienie do formy Nr 11 O.W., Zielona Góra, styczeń 1947 r., 3.

⁸⁶ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1774, Protokół zdawczo-odbiorczy, Zielona Góra, 20 XI 1946 r., 7.

⁸⁷ Ibid., 39/53/4770, Objaśnienie do formy Nr 11 O.W., Zielona Góra, styczeń 1947 r., 3.

powszechnych problemów z dostawami żywności, otrzymywał ją bezpłatnie dla chorych żołnierzy od spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, a Komisarz Ziemiański w Zielonej Górze przekazał 10-ha łąkę we wsi Tarnawa, gm. Zabór⁸⁸. W połowie października na stanie szpitala znajdowało się: 12 krów, 4 cielęta, 19 świń i 12 prosiąt. W związku z nadchodzącą zimą komendant chciał przepisania zwierząt na stan gospodarstwa pomocniczego lub innej jednostki, gdyż nie miał dla nich paszy⁸⁹. W grudniu 1946 r. zostało zabitych 5 świń, a na początku 1947 r. szpital miał jeszcze dwie krowy mleczne. W kolejnych miesiącach nie zgłaszano problemów aprowizacyjnych oraz żywego inwentarza⁹⁰.

Przy Szpitalu Garnizonowym w Zielonej Górze zorganizowano na mocy rozkazu Naczelnego Dowódcy WP nr 145 z dnia 28 maja 1946 r. także Oficerski Dom Wypoczynkowy (dalej: ODW)⁹¹. Uroczyste otwarcie domu i jego poświęcenie nastąpiło 3 lipca 1946 r., czyli miesiąc po translokacji szpitala do Zielonej Góry. Jego komendantem został mjr Jentys. W sierpniu miał już 36 kuracjuszy (na 50 etatowych miejsc) oraz 14 pracowników na 19 etatów⁹². Dom zatrudniał głównie kucharki i kelnerki, a zatrudnienie zwiększano w okresie letnim, gdyż dom miał charakter ośrodka sezonowego i przyjmował kuracjuszy od maja do września. Normy przewidywały tylko jeden etat dla służby zdrowia – siostry⁹³. Zamierzano zorganizować 120 miejsc, w ciągu roku mógł przyjąć 600 osób. Do domu przyjeżdżali oficerowie z rodzinami na letnie wczasy i wówczas było największe (pełne) obłożenie, w pozostałych miesiącach było ono niskie. Przeciętnie miejsca

⁸⁸ Ibid., 39/53/1775, Pismo prezesa Zarządu Powiatowego Zielonagóra [sic!] Związek Samopomoc Chłopska do jednostek podległych w terenie, Zielona Góra, 27 VII 1946 r., 89; Pismo komisarza ziemskiego do Garnizonowego Szpitala Wojskowego w Zielonej Górze, Zielona Góra, 16 VII 1946 r., 109.

⁸⁹ Ibid., Pisma komendanta i kwatermistrza szpitala w Zielonej Górze z października i listopada 1946 r., 1–5.

⁹⁰ W czwartym kwartale 1947 r. informowano, że żołnierze w okręgu poznańskim otrzymują do jedzenia kaszę jęczmienną, brakowało fasoli i grochu, a stołówki zostały zaopatrzone na okres zimowy w kiszoną kapustę i ogórki; CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.52, Część opisowa do sprawozdania kwartalnego wzór Nr 2 za IV kwartał 1947, Poznań, 9 I 1948 r., 108.

⁹¹ CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1775, Pismo Kierownika Działu Zaopatrzenia Szpitala Garnizonowego Chełmno do Szefa Wydziału Łączności DOW III, [Chełmno, czerwiec 1946 r.], 116. Pierwsze domy powstały w listopadzie 1944 r., kolejne miały stopniowo powstawać przy kompaniach sanitarnych. Wojtkowiak et al., *Zarys*, 415.

⁹² CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1774, Raport stanu żywionych na dzień 29 sierpnia 1946 r. Szpitala Garnizonowego Zielona Góra, b.m., b.d., 110.

⁹³ W 1948 r. wymieniano pielęgniarkę Mieczysławę Szczygłowską (ur. 1921). Po likwidacji domu wyjechała do Sulęcina. AP w Zielonej Górze, Komitet Powiatowy PPR w Zielonej Górze, sygn. 63, Spis członków Polskiej Partii Robotniczej zorganizowanych w Kole partyjnym w Zakładzie Pracy Wojskowy Dom Wypoczynkowy w Zielonej Górze, Zielona Góra, b.d., 232.

były wykorzystane w 53%⁹⁴. Oficerom przysługiwało w domu według normy nie tylko wyżywienie, ale i papierosy pierwszego gatunku⁹⁵.

Dom mieścił się w dwóch piętrowych, murowanych, krytych dachówką budynkach przy ul. Jasnej 1 i Kukułczej 9, miał własny ogród i zajmował powierzchnię 2924 m². Obiekt był podłączony do miejskiej sieci wodociągowo-kanalizacyjnej oraz elektrycznej. Większy z budynków miał ogrzewanie parowe, drugi ogrzewany był piecami kaflowymi. Pierwszy duży budynek z 13 salami miał powierzchnię 6624,47 m², drugi, znacznie mniejszy, z 12 salami, liczył 128,82 m². Podłogi w salach dla pensjonariuszy były wyłożone linoleum i drewnianymi klepkami, a w kuchni betonową posadzką. Wyposażenie domu wypoczynkowego, tj. meble, pościel czy przedmioty domowego użytku w okresie jesienno-zimowym wypożyczano oficerom oraz oddziałom szpitala. ODW miał zorganizowaną ochotniczą straż pożarną, drużyna składała się z sześciu osób, które miały cztery razy w miesiącu ćwiczenia⁹⁶.

Likwidacja szpitala i przeformowanie w Wojskowy Dom Wypoczynkowy

Rozkazem organizacyjnym Nr 019/Org. z dnia 6 lutego 1948 r. zielonogórski szpital miał zostać rozformowany do połowy marca, jednak kolejnym rozkazem z 6 marca decyzję unieważniono i szpital do maja miał zostać przeformowany na Wojskowy Dom Wypoczynkowy (dalej: WDW) na 100 miejsc według etatu nr 21/88 (12 etatów wojskowych i 33 kontraktowe)⁹⁷. W marcu 1948 r. pracownicy Szpitala Garnizonowego w Zielonej Górze rozpoczęli przygotowania do jego przeformowania. Aptekę przejęła apteka Szpitala Okręgowego w Poznaniu, która tym samym stała się jedyną tego typu placówką w DOW III. W połowie 1948 r. pojawił się najprawdopodobniej pomysł translokacji Szpitala Garnizonowego w Żarach do Zielonej Góry, bowiem w dyrektywie ministra obrony marszałka Michała Żymierskiego pojawił się punkt: „Nie przenosić Szpitala Garnizonowego z Żarów do Zielonej Góry”⁹⁸.

⁹⁴ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.55, Uwagi na temat „Wojskowa akcja wczasów i lecznictwa sanatoryjnego w miesiącach: czerwiec–wrzesień 1948 r.”, b.m., b.d., 466.

⁹⁵ Kwatermistrz informował, że kuracjusze odmawiali przyjęcia „Mazurów”, chcieli papierosów „Wolność”. CAW-WBH, SzG ZG, 39/53/1775, Pismo [Kwatermistrza] do Szefa 24-go Magazynu Żywnościowego DOW III, Zielona Góra, 7 VII 1946 r., 138.

⁹⁶ CAW-WBH, DSZ MON, sygn. IV.503.7.167, Dom Wypoczynkowy [Zielona Góra], [Zielona Góra, koniec 1946 r.], 477–479.

⁹⁷ Ibid., sygn. IV.503.7.19, Pismo Szefa Departamentu Służby Zdrowia MON do Szefa Sztabu Generalnego, b.m., 13 II 1948 r., 47.

⁹⁸ Ibid., Dyrektywa nr 011, Warszawa, 26 VIII 1948 r., 241.

Ostatecznie 15 listopada 1948 r. zostały rozformowane oba domy wypoczynkowe, a od 1949 r. budynki przy ul. Wazów przejął szpital powiatowy, który cierpiał na deficyt łóżek i miejsca⁹⁹. Stopniowo więc ograniczano liczbę personelu – w czerwcu 1948 r. w ODW pracowało 37 osób, wraz z napływem wczasowiczów liczba ta wzrosła w lipcu do 45 osób, a we wrześniu zmalała do 10 osób.

Podsumowanie

Sformowany w 1944 r. szpital polowy 1 AWP przez Bydgoszcz i Chełmno trafił jako szpital garnizonowy wiosną 1946 r. do Zielonej Góry. Był jedyną wojskową placówką służby zdrowia dla stacjonujących w regionie żołnierzy. Początkowo czterech, a później pięciu lekarzy wraz z kilkunastoma osobami personelu średniego i niższego zapewniało im pomoc każdego dnia, lecząc i operując, udzielając porad w przychodniach, wykonując badania laboratoryjne czy zdjęcia RTG. Z pomocy tego niewielkiego szpitala korzystało miesięcznie ponad sto osób, zarówno wojskowych jak i cywilnych. Garnizon zajął cztery murowane budynki, w tym dwa współdzielił z miejscowym szpitalem powiatowym.

Dwuletni okres stacjonowania garnizonu w Winnym Grodzie był istotny dla funkcjonowania służby zdrowia w mieście, bowiem lekarze służyli pomocą nie tylko żołnierzom, ale ogółowi ludności w mieście i powiecie. Likwidacja szpitala nie pozostała bez znaczenia dla zielonogórskiej służby zdrowia, jego lekarze poza godzinami służby prowadzili także prywatną praktykę oraz pracowali dla Ubezpieczalni Społecznej w Zielonej Górze jako lekarze domowi¹⁰⁰. Na posiedzeniu dyrekcji ubezpieczalni stwierdzono, że „likwidacja szpitala wojskowego wywołała kryzys na polu lecznictwa w Zielonej Górze, gdyż cały szereg lekarzy wojskowych zatrudnionych przez U.S. [Ubezpieczalnię Społeczną –H.K.] z powodu przeniesienia zmuszonych jest porzucić pracę w Ubezp[ieczalni Społecznej]”¹⁰¹. Należy dodać, że pod koniec 1947 r. w mieście pracowało 22 lekarzy, w tym pięciu lekarzy wojskowych i żona komendanta, więc faktycznie ich odejście sta-

⁹⁹ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Administracji Publicznej, sygn. 120, Ogólne sprawozdanie za I kwartał 1949 r., Gorzów Wlkp., 14 IV 1949 r., 32.

¹⁰⁰ Naczelný Dowódca WP 2 VIII 1945 r. rozkazem nr 166 zezwolił na prowadzenie prywatnej praktyki przez lekarzy wojskowych po uzyskaniu zgody dowódcy i ścisłym określeniu godzin pracy. Lekarze nie mogli jednak prowadzić tej praktyki na terenie jednostki. CAW-WBH, Ruchomy Polowy Szpital Chirurgicalny nr 8 (Szpitale Garnizonowe Ilawa k. Żagania i Żary), sygn. III-548.10, Zarządzenie nr 38 [Szefa I Oddziału Szefostwa Służby Zdrowia WP], m.p., 21 VIII 1945 r., 56.

¹⁰¹ AP w Zielonej Górze, Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Zielonej Górze, sygn. 79, Książka protokołów posiedzeń Dyrekcji, b.m., b.d., 48.

nowiło problem. Komendant Jentys pracował jako lekarz fabryczny i domowy, a po rozformowaniu szpitala przeszedł do rezerwy i wyjechał do Strzelna w Wielkopolsce. Wraz z nim wyjechała z miasta także jego żona, która z kolei pracowała jako lekarz szkolny. Obowiązki lekarza szkolnego (Szkoły Przysposobienia Przemysłowego przy ul. Botanicznej) i kolejowego pełnił por. Ranus, który wyjechał do Inowrocławia. Podobnie do połowy 1948 r. miasto opuścili dr Lehmann i już w stopniu majora dr Świrski¹⁰². Po zdemobilizowaniu jako jedyny pozostał w Zielonej Górze dr Gucewicz, który nadal pracował jako lekarz domowy w ambulatorium Ubezpieczalni Społecznej i lekarz zakładowy, a także od września 1949 r. jako kierownik Powiatowej Stacji Pogotowia Ratunkowego PCK.

Podsumowując, krótki okres pobytu szpitala garnizonowego w mieście miał pozytywny wpływ nie tylko na kondycję zdrowotną żołnierzy jednostek wojskowych, ale także mieszkańców miasta. Ponadto zaangażowanie lekarzy w działalność PCK przyniosło wymierny efekt w postaci wyszkolenia wielu siostr PCK, które służyły fachową pomocą w całym powiecie, a nawet w dalszych powiatach. Szpital dawał także zatrudnienie części mieszkańców miasta jako pracownikom kontraktowym. Kolejną korzyścią z pobytu był fakt wyremontowania przez wojsko zajętej części budynku szpitala. Ta wróciła z początkiem 1949 r. do szpitala powiatowego, dzięki czemu mógł zwiększyć liczbę łóżek. Ponadto w Zielonej Górze pozostał dr Gucewicz, a także inny personel służby zdrowia, który zwiększył personel w innych miejskich placówkach.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Akt Nowych

Ministerstwo Administracji Publicznej

Naczelna i Okręgowe Izby Lekarskie – grupa zespołów

Archiwum Państwowe w Poznaniu

Polski Czerwony Krzyż Zarząd Wojewódzki w Poznaniu

Archiwum Państwowe w Zielonej Górze

Akta Miasta Zielona Góra

Komitet Powiatowy PPR w Zielonej Górze

Zakład Ubezpieczeń Społecznych w Zielonej Górze

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego

Kolekcja Teczek Akt Personalnych

Polowy Szpital Ewakuacyjny nr 38 (Szpitale Garnizonowe Chełmno i Zielona Góra)

¹⁰² AAN, Naczelna i Okręgowe Izby Lekarskie – grupa zespołów, sygn. 21, Protokół z czwartego posiedzenia Zarządu Okr[ęgowej] Izby Lekarskiej w Pozn[aniu] z dnia 25 XI 1947 r., 18.

Ruchomy Polowy Szpital Chirurgiczny nr 8 (Szpitale Garnizonowe Iława k. Żagania i Żary)
Ruchomy Polowy Szpital Chirurgiczny nr 9 (Szpital Garnizonowy Gorzów)
Szpital Garnizonowy w Zielonej Górze
Zespół Akt Departamentu Służby Zdrowia MON 1945–1949

Opracowania

- Ankiewicz, Henryk. *Przechadzki zielonogórskie*. Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe, 1992.
- Dutkiewicz, Marek. „Medycyna wojskowa”. W *Dzieje medycyny w Polsce*. T. 3. *Lata 1944–1989*. Red. Wojciech Noszczyk, 141–146. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2016.
- Dzwonkowski, Tadeusz, Robert Skobelski, i Hieronim Szczegóła. *Szpital Wojewódzki im. Karola Marcinkowskiego w Zielonej Górze (1945–2015)*. Zielona Góra: Pro Libris, 2015.
- Frontczak, Kazimierz. „Formowanie i rozwój wojskowej administracji terenowej w warunkach przechodzenia Polskich Sił Zbrojnych na stopę pokojową”. *Przegląd Historyczny* 60, nr 3 (1969): 470–502.
- Historia Zielonej Góry*. T. 2. *Dzieje miasta w XIX i XX wieku*. Red. Wojciech Strzyżewski. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego 2012.
- Jarno, Witold. „Organizacja i działalność wojskowej służby zdrowia i weterynaryjnej w Łódzkim Okręgu Wojskowym w latach 1945–1946”. *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne* 14 (2013): 183–207.
- Jarno, Witold. *Terytorialne władze wojskowe w Polsce w latach 1945–1949. Organizacja i działalność okręgów wojskowych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.
- Kacprzak, Marcin. „Organizacja opieki lekarskiej na wsi. Istota zagadnienia”. *Zdrowie Publiczne* nr 1 (1946): 22.
- Kopociński, Zbigniew, Krzysztof Kopociński, i Czesław Jeśman. *105 Szpital Wojskowy w Żarach. Duma Ziemi Lubuskiej*. Żary: Uniwersytet Medyczny w Łodzi, 2014.
- Kopociński, Zbigniew, Krzysztof Kopociński, i Czesław Jeśman. *Lekarze Szpitala Wojskowego w Żarach*. Żary: Uniwersytet Medyczny w Łodzi, 2014.
- Rymar, Dariusz A. *Gorzów Wielkopolski w latach 1945–1998. Przemiany społeczno-polityczne*. Szczecin–Gorzów Wlkp.: Wydawnictwo „Dokument” Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, 2005.
- Wierzbicka, Helena Maria. „Lata pracy i nauki”. *Pionierzy. Czasopismo społeczno-historyczne* nr 4 (1997): 8–9.
- Wojtkowiak, Stefan, Jan Talar, Witold Majewski, i Feliks Piotrowski. *Zarys dziejów wojskowej służby zdrowia*. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1974.

STRESZCZENIE

Hanna Kurowska, Szpital Garnizonowy w Zielonej Górze (1946–1948)

Wraz z formowaniem 3 Armii Wojska Polskiego (AWP) 20 sierpnia 1944 r. powstał 14 Ruchomy Szpital Polowy. 3 AWP jednak nie została sformowana, a szpital skierowano do 1 AWP i przemianowano na Polowy Szpital Ewakuacyjny nr 38.

W styczniu 1945 r. wyruszył na front, od lutego stacjonował w Bydgoszczy, a od lipca w Chełmnie. We wrześniu 1945 r. przeformowano go na Szpital Garnizonowy w Chełmnie, a w kwietniu 1946 r. podjęto decyzję o translokacji na tzw. Ziemię Odzyskane, gdyż na Ziemi Lubuskiej brakowało szpitala m.in. dla 5 Saskiej DP. W maju 1946 r. szpital przyjechał do Zielonej Góry, gdzie zajął znaczną część szpitala powiatowego i rozpoczął pracę 1 czerwca. Komendantem szpitala od 1944 r. był mjr Jerzy Jentys. Chorymi opiekowało się czterech, od 1947 r. pięciu lekarzy, którzy służyli pomocą także mieszkańcom miasta, pracując dla Polskiego Czerwonego Krzyża, Ubezpieczalni Społecznej, a także w fabrykach i szkołach. Szpital zajął cztery murowane budynki po kompleksie zakonno-szpitalnym Bethesda między ulicami Wazów i Zyty. Likwidacja szpitala wiosną 1948 r. oznaczała „kryzys na polu lecznictwa” w mieście. W jego miejsce miał powstać Wojskowy Dom Wypoczynkowy, jednak już wkrótce on także został rozwiązany. W Zielonej Górze sformowano w 1946 r. także Oficerski Dom Wypoczynkowy. Dom działał nieco dłużej niż szpital, został rozformowany jesienią 1948 r.

Słowa kluczowe: Szpital Garnizonowy w Zielonej Górze, Polowy Szpital Ewakuacyjny nr 38, Szpital Garnizonowy w Chełmnie, Oficerski Dom Wypoczynkowy w Zielonej Górze

SUMMARY

Hanna Kurowska, The Garrison Hospital in Zielona Góra (1946–1948)

On 20 August 1944, during the formation of the 3rd Polish Army (3rd *Armia Wojska Polskiego*, AWP), the 14th Mobile Field Hospital was created. Ultimately, the 3rd AWP did not come into being, so the field hospital was instead attached to the 1st AWP as the 38th Field Evacuation Hospital. In January 1945 the unit moved to the front, where it was stationed in Bydgoszcz (from February) and Chełmno (from July). In September 1945 the hospital was reorganized to serve as a garrison hospital in Chełmno. In April 1946 a decision was made to move the unit to the so-called regained territories, including the region of Lubusz Land, where there was no hospital for, among others, the 5th „Saxon” Infantry Division. In May 1946 the unit was moved to Zielona Góra, where it functioned (from 1 June) as part of the County Hospital. Since 1944 the commandant of the hospital unit was a certain Maj. Jerzy Jentys. Inpatients were attended to by four medics (this was increased to five in 1947) who also served the local community, working for Polish Red Cross, social insurance companies, factories, and schools. In 1948 the hospital was decommissioned, which led to a medical crisis in the town. A Military Holiday Home was to be created in place of the hospital, however, in the summer of 1948 the facility was taken over by the county hospital. In 1946 an Officer’s Holiday Home was also organized in Zielona Góra, which lasted a bit longer than the hospital until it was decommissioned in the autumn of 1948.

Keywords: the Garrison Hospital in Zielona Góra, 38th Field Evacuation Hospital, the Garrison Hospital in Chełmno, the Officer Holiday Home in Zielona Góra

ZUSAMMENFASSUNG

Hanna Kurowska, Garnisonskrankenhaus in Zielona Góra (1946–1948)

Mit der Aufstellung der 3. Polnischen Armee (*Armia Wojska Polskiego*, AWP) am 20. August 1944 wurde das 14. mobile Feldlazarett eingerichtet. Da die 3. AWP jedoch nicht gebildet wurde, wurde das Krankenhaus der 1. AWP unterstellt und in das Feldlazarett Nr. 38 umgewandelt. Im Januar 1945 ging es an die Front, ab Februar war es in Bydgoszcz und ab Juli in Chełmno stationiert. Im September 1945 wurde es in das Garnisonskrankenhaus in Chełmno umgewandelt, woraufhin im April 1946 beschlossen wurde, es in die so genannten Wiedergewonnenen Gebiete zu verlegen, da in der Region Lubuskie ein Krankenhaus fehlte, unter anderem für die 5. „Sächsische“ Infanteriedivision. Im Mai 1946 kam das Krankenhaus in Zielona Góra (Grünberg) an, wo es einen großen Teil des Kreiskrankenhauses belegte und am 1. Juni seine Arbeit aufnahm. Der Kommandant des Krankenhauses war seit 1944 Major Jerzy Jentys. Die Kranken wurden von vier, ab 1947 von fünf Ärzten betreut, die auch die Einwohner der Stadt versorgten und für das Polnische Rote Kreuz, die Sozialversicherungsanstalt sowie in Fabriken und Schulen tätig waren. Das Krankenhaus befand sich in vier Backsteingebäuden, die zuvor vom Krankenhauskomplex des Bethesda-Klosters zwischen der Waza- und der Zytastraße genutzt wurden. Die Liquidation des Krankenhauses im Frühjahr 1948 markierte eine „Krise im Bereich der medizinischen Versorgung“ in der Stadt. An seine Stelle sollte das Militärerholungsheim treten, doch auch dieses wurde bald wieder aufgelöst. Auch in Zielona Góra wurde 1946 ein Offizierserholungsheim eingerichtet. Das Haus war etwas länger in Betrieb als das Krankenhaus und wurde im Herbst 1948 aufgelöst.

Schlüsselwörter: Garnisonskrankenhaus in Zielona Góra, Evakuierungskrankenhaus Nr. 38, Garnisonskrankenhaus in Chełmno, Offiziersheim in Zielona Góra